

Яркіна Н.М.

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

Навчальний посібник

Видання 2-ге перероблене і доповнене

Київ
Видавництво Ліра-К
2017

УДК 658
ББК 65.291
Я 74

Копіювання, сканування, запис на електронні носії і тому подібне будь-якої частини посібника без дозволу видавництва заборонено.

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів,
(Лист № 1/11 – 6155 від 03.05.12)*

Рецензенти:

Подолонко В.А. – академік АЕН України, професор, д.е.н., декан факультету управління, зав. кафедрою менеджменту і маркетингу Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського;

Наливайченко С.П. – академік АЕН України, професор, д.е.н., зав. кафедрою економіки підприємства Кримського економічного інституту Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана.

Яркіна Н.М.

Я 74 **Економіка підприємства** : Навч. посіб. / Н. М. Яркіна. – Вид. 2-ге перероб. і доп. – К. : Видавництво Ліра-К, 2017. – 600 с.

ISBN 978-966-2609-44-8

Економіка підприємства, як наука, що визначає теоретично-методичні основи функціонування та розвитку підприємства, як первинної ланки національної економічної системи та базового суб'єкта забезпечення життєздатності держави та її громадян, є невід'ємним елементом комплексу навчальних дисциплін з підготовки економістів.

У навчальному посібнику розкрито організаційні основи діяльності підприємства як форми реалізації підприємництва, охарактеризовано сучасні теорії підприємств. Підприємство розглянуто як складна виробнича і соціально-економічна система у взаємодії і взаємозв'язку всіх його елементів і процесів. Докладно розглянуті складники ресурсного забезпечення функціонування підприємств – персонал, інтелектуальний, основний та оборотний капітал. Розкрито зміст інвестиційної, інноваційної, операційної діяльності підприємства, а також матеріально-технічного забезпечення виробництва та виробничої логістики. Докладно висвітлено суть та особливості управління підприємством, планування його господарської діяльності, товарної та цінової політики. Особливу увагу приділено витратам та фінансово-економічним результатам діяльності підприємств, а також їх ефективності і забезпеченню конкурентоспроможності. Визначено сучасні моделі розвитку підприємств, суть і особливості їх трансформації і реструктуризації, а також антикризової діяльності. Акцентований процесний підхід до управління підприємством і дана характеристика бізнес-процесів підприємства. Докладно розглянутий зміст економічної безпеки підприємства і особливості управління його підприємницькими ризиками. Висвітлено й інші аспекти господарської діяльності підприємства. Безперечною перевагою видання є органічне поєднання системного та процесного підходів до вивчення економіки підприємства, а також наявність практичних завдань, розв'язання яких сприяє не тільки закріпленню теоретичних знань, а й формуванню практичних навичок обґрунтування господарських рішень.

Навчальний посібник призначений для студентів вищих навчальних закладів, аспірантів і викладачів, а також практикуючих економістів та всіх, хто зацікавлений у набутті знань з питань економіки підприємства.

УДК 658
ББК 65.291

ISBN 978-966-2609-44-8

© Яркіна Н.М., 2017
© Видавництво Ліра-К, 2017

ЗМІСТ

Тема 1. ТЕОРІЇ ТА МОДЕЛІ ПІДПРИЄМСТВ	10
1.1. Організаційні основи діяльності підприємства	10
1.2. Теорії підприємств.....	11
1.3. Модель підприємства як виробничої системи	18
1.4. Місія і цілі діяльності підприємства	22
1.5. Напрями діяльності підприємства.....	27
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	31
Тема 2. ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА	33
2.1. Сутність підприємництва та принципи підприємницької діяльності	33
2.2. Види та форми підприємницької діяльності	35
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	40
Тема 3. ВИДИ ПІДПРИЄМСТВ, ЇХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ	41
3.1. Класифікація підприємств	41
3.2. Організаційно-правові форми підприємств	44
3.3. Об'єднання підприємств.....	48
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	54
Тема 4. ЗОВНІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА	55
4.1. Характеристика зовнішнього середовища господарювання підприємств	55
4.2. Оцінювання впливу факторів зовнішнього середовища на діяльність підприємства	60
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	65
Тема 5. СТРУКТУРА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	66
5.1. Загальна характеристика структури підприємства	66
5.2. Класифікація виробничих структур	69
5.3. Інфраструктура підприємства.....	72
5.4. Сутність та функції управління підприємством	74
5.5. Методи управління підприємством	80
5.6. Організаційна структура управління підприємством.....	83
5.7. Характеристика типів організаційних структур управління підприємством	87
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	96
Тема 6. РИНОК І ПРОДУКЦІЯ	97
6.1. Ринок як сфера товарообміну	97
6.2. Загальна характеристика продукції: поняття і класифікація; вимірники та система показників	100
<i>Практичні завдання для самоконтролю</i>	104
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	108
Тема 7. ТОВАРНА ТА ЦІНОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА	109
7.1. Сутнісна характеристика товарної політики підприємства. Поняття про життєвий цикл товару	109
7.2. Функції ціни та види цін на продукцію підприємства	113

7.3. Загальна характеристика цінової політики підприємства.....	116
7.4. Етапи формування цінової політики підприємства.....	118
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	124
Тема 8. ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	126
8.1. Прогнозування діяльності підприємства.....	126
8.2. Загальна характеристика планування діяльності підприємства.....	131
8.3. Стратегічне планування розвитку підприємства.....	135
8.4. Тактичне планування діяльності підприємства.....	143
8.5. Оперативне планування діяльності підприємства.....	147
8.6. Бізнес-планування	148
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	156
Тема 9. ОБҐРУНТУВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРОГРАМИ ПІДПРИЄМСТВА	158
9.1 Розробка виробничої програми підприємства.....	158
9.2 Оптимізація виробничої програми підприємства.....	161
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	165
Тема 10. ПЕРСОНАЛ ПІДПРИЄМСТВА, ПРОДУКТИВНІСТЬ І ОПЛАТА ПРАЦІ	166
10.1. Загальна характеристика персоналу підприємства.....	166
10.2. Фактори, що визначають чисельність різних категорій працівників підприємства і методика її розрахунку.....	168
10.3. Поняття про кадрову політику підприємства і її змістовна характеристика	172
10.4. Оцінювання персоналу підприємства.....	175
10.5. Продуктивність праці як економічна категорія.....	183
10.6. Фактори і резерви росту продуктивності праці.....	187
10.7. Мотивація та стимулювання трудової діяльності працівників підприємства.....	195
10.8. Поняття про заробітну плату і її функції. Політика оплати праці	199
10.9. Тарифна система як основа організації оплати праці на підприємстві.....	203
10.10. Форми та основні системи заробітної плати працівників підприємств виробничої сфери	207
10.11. Доплати, надбавки до заробітної плати, премії і умови їх надання.....	212
<i>Практичні завдання для самоконтролю</i>	215
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	228
Тема 11. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ	230
11.1 Поняття про інтелектуальний капітал і його змістовна характеристика.....	230
11.2 Нематеріальні активи підприємства.....	238
11.3 Ліцензії на об'єкти інтелектуальної власності	244
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	247
Тема 12. ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ	248
12.1. Капітал підприємства як фактор виробництва.....	248
12.2. Класифікація і структура основних фондів підприємства.....	250
12.3. Оцінка основних фондів підприємства.....	254
12.4. Зношування основних фондів.....	256
12.5. Амортизація основних фондів.....	259
12.6. Відтворення основних фондів	263
12.7. Ефективність відтворення та використання основних фондів підприємства	265

2.8. Шляхи поліпшення використання основних фондів підприємства і напрямки інтенсифікації їх відтворення	271
<i>Практичні завдання для самоконтролю</i>	273
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	277
Тема 13. ОБОРОТНИЙ КАПІТАЛ	278
13.1. Оборотний капітал і оборотні кошти підприємства	278
13.2. Оборотність і ефективність використання оборотних коштів.....	280
13.3. Нормування оборотних коштів	284
<i>Практичні завдання для самоконтролю</i>	291
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	293
Тема 14. ІНВЕСТИЦІЇ	295
14.1. Сутнісна характеристика інвестицій і інвестиційної діяльності підприємства	295
14.2. Класифікація інвестицій підприємства.....	296
14.3. Загальна характеристика реальних інвестицій підприємства. Поняття про капітальні вкладення	300
14.4. Сутнісна характеристика інвестиційного циклу, інвестиційного проекту і шляхи підвищення ефективності капітальних вкладень.....	303
14.5. Джерела інвестиційних ресурсів підприємства	307
14.6. Обґрунтування потреби в інвестиційних ресурсах для формування основного та оборотного капіталу підприємства.....	311
<i>Практичні завдання для самоконтролю</i>	314
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	315
Тема 15. ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ	317
15.1. Сутнісна характеристика інноваційних процесів і інновацій	317
15.2. Класифікація інновацій	320
15.3. Зміст інноваційної діяльності підприємства	322
15.4. Науково-технічний прогрес як фактор економічного розвитку підприємства	324
15.5. Сутність і об'єкти організаційного прогресу.....	326
15.6. Основні напрями і форми організаційного прогресу	327
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	333
Тема 16. ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНА БАЗА ТА ВИРОБНИЧА ПОТУЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА	335
16.1. Сутнісна характеристика техніко-технологічної бази виробництва і оцінювання технічного рівня підприємства.....	335
16.2. Поняття про виробничу потужність підприємства і чинники, що її визначають	337
16.3. Загальні методичні принципи розрахунку виробничої потужності підприємства	339
16.4. Ефективність використання виробничої потужності підприємства	343
<i>Практичні завдання для самоконтролю</i>	345
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	347
Тема 17. МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ВИРОБНИЧА ЛОГІСТИКА ...	349
17.1. Загальна характеристика матеріально-технічного забезпечення виробництва	349
17.2. Визначення потреби в матеріально-технічних ресурсах і регулювання матеріальних запасів	353
17.3. Матеріальні потоки і виробнича логістика	358

<i>Практичні завдання для самоконтролю</i>	365
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	366
Тема 18. ОРГАНІЗАЦІЯ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	368
18.1. Сутнісна характеристика виробничого процесу як основного елементу операційної діяльності підприємства	368
18.2. Типи виробництва	371
18.3. Виробничий цикл і його тривалість	374
18.4. Методи організації виробництва. Класифікація і основні параметри поточкових ліній	380
18.5. Збутова діяльність підприємства	385
<i>Практичні завдання для самоконтролю</i>	388
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	389
Тема 19. СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ	391
19.1 Загальна характеристика конкурентоспроможності продукції	391
19.2 Якість продукції як економічна категорія	396
19.3 Методи забезпечення і контролю якості продукції	404
19.4 Системи управління якістю продукції	414
<i>Практичні завдання для самоконтролю</i>	419
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	420
Тема 20. ВИТРАТИ ПІДПРИЄМСТВА	422
20.1. Загальна характеристика і класифікація витрат підприємства	422
20.2. Групування витрат по економічних елементах	428
20.3. Поняття про калькулювання собівартості і калькуляцію ціни продукції підприємства	431
20.4. Методи калькулювання собівартості продукції	437
20.5. Графічне моделювання залежності витрат від обсягу виробництва і аналітичні аспекти співвідношення змінних та постійних витрат	444
20.6. Техніко-економічні фактори впливу на динаміку собівартості товарної продукції	448
<i>Практичні завдання для самоконтролю</i>	452
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	455
Тема 21. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	457
21.1 Сутнісна характеристика категорії «прибуток підприємства»	457
21.2 Рентабельність як відносна характеристика прибутковості підприємства	464
<i>Практичні завдання для самоконтролю</i>	467
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	468
Тема 22. ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	469
22.1. Поняття про ефективність інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства	469
22.2. Система показників економічної ефективності інноваційно-інвестиційних проєктів	473
22.3. Оцінювання економічної ефективності інновацій, спрямованих на зниження рівня операційних витрат	478

22.4. Оцінювання економічної ефективності придбання ліцензій	482
<i>Практичні завдання для самоконтролю</i>	485
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	489
Тема 23. ІНТЕГРАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ	490
23.1. Поняття про ефективність діяльності підприємства	490
23.2. Оцінювання конкурентоспроможності підприємства	495
<i>Практичні завдання для самоконтролю</i>	509
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	513
Тема 24. СУЧАСНІ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ	514
24.1. Сутнісна характеристика розвитку підприємств	514
24.2. Моделі розвитку підприємств	518
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	523
Тема 25. ТРАНСФОРМАЦІЯ І РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ	524
25.1. Поняття про трансформацію і реструктуризацію підприємств.....	524
25.2. Процесний підхід до управління підприємством. Характеристика бізнес-процесів підприємства.....	531
25.3. Форми розвитку підприємств у межах процесно-орієнтованого управління підприємством. Оптимізація бізнес-процесів	539
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	544
Тема 26. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА	546
26.1. Поняття про економічну безпеку підприємства	546
26.2. Система та суб'єкти забезпечення економічної безпеки підприємства.....	550
26.3. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства.....	555
26.4. Сутнісна характеристика підприємницького ризику	561
26.5. Управління підприємницьким ризиком.....	570
26.6. Антикризова діяльність підприємства.....	580
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	588
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	590